

Рашева Г.К.¹, Айгаринова Г.Т.²

¹PhD докторант, e-mail: gulnur1989@mail.ru

²з.ғ.к., проф.м.а., e-mail: 87012178280g@gmail.com

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ КЕДЕНДІК ШЕКАРАСЫНДА КАРАНТИНДІК ФИТОСАНИТАРЛЫҚ БАҚЫЛАУ (қадағалау) ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірі Еуразиялық экономикалық Одақ аясындағы фитосанитарлық бақылаудың кейбір өзекті мәселелері жан-жақты талқыланып, осы саладағы нормативті-құқықтық актілерге кешенді талдау жасалынылады. Кеден шекарасында фитосанитарлық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мәселерін құқықтық тұрғыдан шешу жолдары қарастырылып, фитосанитарлық қауіпсіздікті теориялық және тәжірбиелік тұрғыдан жетілдіру жайлы ұсыныстар берілген.

Зерттеудің мақсаты Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік шекарасында карантиндік фитосанитариялық бақылау (қадағалау) тиімділігін арттыру болып табылады.

Зерттеу жұмысы идеясы еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуші негізгі фактор ретіндегі – Қазақстан Республикасындағы фитосанитарлық қауіпсіздік саласындағы заңнаманың жай күйіне терең құқықтық талдау жасаудан тұрады, қарастырылып отырған саладағы халықаралық тәжірибедегі жинақталған мемлекеттік реттеу дағдылары мен білімін интеграциялау қажеттілігін ғылыми негіздеуді көздейді. Сондай-ақ, зерттеу идеясы фитосанитарлық қауіпсіздік саласындағы құқықтық қатынастарды реттейтін мамандандырылған заңнаманы қабылдау және аталған саладағы Қазақстан Республикасының аграрлық және басқа да заңнамалық нормаларын жетілдіру бойынша авторлық ұсыныстарды жасауды қамтиды.

Еуразиялық экономикалық одақ және Қазақстан Республикасындағы кеден шекарасындағы карантиндік фитосанитариялық бақылау (қадағалау) туралы заңдардың ретроспективті талдауы жүргізілді.

Мақаланың теориялық-әдістемелік негізі жалпы ғылымдық және жеке-ғылымдық әдістеменің талаптарының органикалық байланысында құралады. Сонымен қатар, жұмыста жеке-ғылыми әдістер де қолданылады: құрылымдық-жүйелі талдау, нақты-тарихи, салыстырмалы-құқықтық, логикалық, статистикалық әдістер және т.б.

Түйін сөздер. Фитосанитарлық қауіпсіздік, фитосанитарлық бақылау(қадағалау), Еуразиялық Экономикалық Одақ, кедендік реттеу, кеден шекарасы, Қазақстан Республикасы, Еуразиялық экономикалық одақ, ТМД елдерінің заңнамасы, карантиндік өнімдердің бірыңғай тізілімі, өсімдік карантині, ауылшаруашылық өндірісі, ауыл шаруашылық, аграрлық сектор.

Rasheva G.K.¹, Aygarynova G.T.²

¹PhD doctoral student, e-mail: gulnur1989@mail.ru

²Ph.D., Associate Professor, e-mail: 87012178280g@gmail.com

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

Questions of perfection of quarantine phytosanitary control (supervision) on the customs border of the Eurasian Economic Union

This article discusses the most pressing issues of legal support of phytosanitary control in countries belonging to the Eurasian Economic Union. A comprehensive analysis of legal acts in this area has been carried out. The ways of the legal solution of the issues of phytosanitary security at the customs border

are considered, and their own vision and recommendations for the theoretical and practical improvement of phytosanitary security are proposed.

The purpose of this study is to increase the effectiveness of quarantine phytosanitary control (supervision) at the customs border of the Eurasian Economic Union.

The idea of the research is a legal analysis of the state of the legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of phytosanitary security as the main factor of provision the food security of the country and the population, the idea of the project is to scientifically substantiate the need to integrate the knowledge and skills of state regulation accumulated in the world practice in the sphere under consideration. Also the idea of the project is to develop author's proposals for the adoption of specialized legislation regulating legal relations in the sphere of phytosanitary security and improving the norms of the agricultural and other legislation of the Republic of Kazakhstan in this field.

A retrospective analysis of the laws of quarantine phytosanitary control (supervision) at the customs border, both in the countries of the Eurasian Economic Union, and the Republic of Kazakhstan was carried out.

The theoretical and methodological basis of the article is based on an organic combination of the requirements of general scientific and private scientific methodology. In addition, private scientific methods were used in the work: structural and system analysis, concrete historical, comparative legal, logical, statistical methods, etc.

Key words: Phytosanitary security, phytosanitary control (supervision), the Eurasian Economic Union, customs regulation, customs border, the Republic of Kazakhstan, the Eurasian Economic Union, the laws of the CIS countries, the unified register of quarantine products, plant quarantine, agricultural production, agriculture, agricultural sector.

Рашева Г.К.¹, Айгаринова Г.Т.²

¹PhD докторант, e-mail: gulnur1989@mail.ru

²к.ю.н, и.о. профессора, e-mail: 87012178280g@gmail.com

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Вопросы совершенствования карантинного фитосанитарного контроля (надзора) на таможенной границе Евразийского Экономического Союза

В настоящей статье рассмотрены наиболее актуальные вопросы правового обеспечения фитосанитарного контроля в странах, входящих в Евразийский экономический союз. Проведен комплексный анализ нормативно-правовых актов в этой области. Рассмотрены пути правового решения вопросов фитосанитарной безопасности на таможенной границе и предложено свое видение и рекомендации по теоретическому и практическому совершенствованию фитосанитарной безопасности.

Целью настоящего исследования является повышение эффективности карантинного фитосанитарного контроля (надзора) на таможенной границе Евразийского Экономического Союза. Проведен ретроспективный анализ законодательства карантинного фитосанитарного контроля (надзора) на таможенной границе, как стран Евразийского Экономического Союза, так и Республики Казахстан.

Главная идея исследования заключается в глубоком правовом анализе состояния законодательства Республики Казахстан в области фитосанитарной безопасности как основного фактора, обеспечивающего продовольственную безопасность страны и населения, в научном обосновании необходимости интеграции накопленных в мировой практике знаний и навыков государственного регулирования в рассматриваемой сфере. Идея исследования заключается также в разработке авторских предложений по принятию специализированного законодательства, регулирующего правовые отношения в сфере фитосанитарной безопасности и совершенствованию норм аграрного и иного законодательства РК в данной области.

Теоретико-методологическая основа статьи строится на органическом сочетании требований общенаучной и частно-научной методологии. Кроме того, в работе использованы и частные научные методы: структурно-системный анализ, конкретно-исторический, сравнительно-правовой, логический, статистический методы и др.

Ключевые слова: фитосанитарная безопасность, фитосанитарный контроль (надзор), Евразийский Экономический союз, таможенное регулирование, таможенная граница, Республика Казахстан, Евразийский Экономический Союз, законодательство стран СНГ, единый реестр подкарантинной продукции, карантин растений, сельскохозяйственное производство, сельское хозяйство, аграрный сектор.

Кіріспе

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылдың 5 қазандағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына жолдауы аясында аталып өткен «Агроөнеркәсіп кешенінің әлеуетін толық іске асыру керек. Негізгі міндет – еңбек өнімділігін және қайта өңделген ауыл шаруашылығы өнімінің экспортын 2022 жылға қарай 2,5 есе көбейту» (Назарбаев, 2018) деген Елбасымен белгіленген мемлекет міндеттері ғылыми зерттеудің тақырыбын айқындауға алғышарт болды. Бұл мақсатқа жету үшін біз республика аумағында қауіпті карантиндік өсімдіктердің фитосанитариялық қауіпсіздігінің деңгейін көтеруіміз қажет. Сонымен бірге, Қазақстанның еуразиялық интеграциялануы жолында Еуразиялық Экономикалық Одаққа мүше болуы карантинді өнімнің жеткізілу географиясының кеңеюіне алып келді, Одаққа мүше елдер арасындағы кедендегі фитосанитарлық бақылау қызметін құқықтық қамтамасыз етуді жетілдіруді теориялық тұрғыдан және тәжірибелік қолдану қажеттілігі негізінен осы зерттеу жүргізудің өзектілігі күмән тудырмайды.

Сонымен бірге, Қазақстанның әлемдік интеграциялық үрдістерге белсене қатысуы, соның ішінде еліміздің Дүниежүзілік Сауда Ұйымына кіруі Қазақстанның басқа елдермен экспорттық әлеуетінің артуы мен дүниежүзілік саудаға қатысуы үлесінің одан әрі ұлғаюына, карантинді өнім тізіміне жатқызылған карантиндік өнімдердің жеткізілу аумағының кеңеюіне алып келді, атап айсақ оның ішінде, дүние жүзілік тәжірибиеде фитосанитарлық жағдайы карантинді фитосанитарлық қатынаста әлі де жеткілікті зерттелмеген тұстары де бар. Осыған орай фитосанитарлық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз ету республика тұрғындарының таза және қауіпсіз ауыл шаруашылық өнімдеріне қолжетімділігі ғана емес, тиімді тұрақтылығы үшін де, әсіресе, экологиялық таза тағам өнімдерін өндіруде аса маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Негізгі бөлім

Еуразиялық интеграция алғышарттары 1995 жылдан бастау алады, себебі Беларусь, Қазақстан, Ресей, кейінірек қосылатын мемлекеттер – Қырғызстан мен Тәжікстан президенттері Кеден одағын құру туралы алғашқы келісімдерге қол

қойды. Осы келісімдердің негізінде Еуразиялық экономикалық қоғамдастық (ЕурАзЭК) 2000 жылы құрылды.

2007 жылғы 6 қазанда Душанбеде (Тәжікстан), Беларусь Республикасы, Қазақстан мен Ресейде Кеден одағының бірыңғай тұрақты басқару органы ретінде Кеден одағының бірыңғай кеден аумағын құру туралы келісімге қол қойылды.

Еуразиялық Кеден одағы немесе Беларусь, Қазақстан және Ресей Кеден одағы 2010 жылдың 1 қаңтарында дүниеге келді. Кеден одағы бұрынғы кеңестік республикалардың Еуропалық Одақтың экономикалық одағын құрудың алғашқы қадамы ретінде басталды. Еуразиялық Кеден одағын құру 1995, 1999 және 2007 жылдары қол қойылған 3 түрлі келісімдермен қамтамасыз етілді. 1995 жылы алғашқы келісімшарт оның құрылуына кепілдік берді, 1999 жылы оның құрылуына кепілдік берілді, ал 2007 жылы үшінші бірыңғай кедендік аумақты құру және кеден одағын құру туралы жариялады (www.eureport.ru).

2012 жылдың 1 қаңтарынан бастап экономикалық интеграцияның одан әрі дамуы үшін үш мемлекет Біртұтас экономикалық кеңістікті құрады. Барлық үш мемлекет Біртұтас экономикалық кеңістікті (БЭК) іске қосуды реттейтін 17 келісімнің негізгі пакетін ратификациялады.

2014 жылғы 29 мамырдағы Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа сәйкес Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы және Беларусь Республикасы арасында тауарлар, қызметтер, капитал және еңбек қозғалысы еркіндігін қамтамасыз ету мақсатында Еуразиялық экономикалық одақ (бұдан әрі – Еуразиялық Экономикалық Одақ, Одақ) құрылған болатын (www.eurasiancommission.org). Кейіннен Одаққа Армения және Қырғызстан Республикасы қосылды. Еуразиялық Экономикалық Одақ шеңберінде үшінші елдермен тауарларды сауданы реттейтін бірыңғай кедендік тариф және басқа да бірыңғай шаралар қолданылады.

Кеден одағының жұмыс істеу қағидалары нормативті бекітілген. Кеден одағына мүше мемлекеттердің ішінде мүше мемлекеттердің аумақтары арасындағы тауарлардың еркін қозғалысы кедендік декларацияны қолданусыз және донорлық (көлік, санитарлық, ветеринарлық-санитарлық және карантиндік фитосанитариялық) бақылау жүзеге асырылады (Айдарханова, 2018: 24).

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген Еуразиялық Экономикалық Одақ туралы

шарттың мазмұнынан екіге бөлікке бөліп қарастыруға болады: ұйымдастырушылық-іс жүргізу бөлімі және кедендік реттеу (Алибеков, 2015:15).

Қазіргі уақытта Қазақстан мен Еуразиялық Экономикалық Одақ басқа да мүшелерінің алдында тұрған басымдықтардың бірі Еуразиялық Экономикалық Одаққа мүше елдер кедендік шекарасында карантиндік зиянкестерді енгізуді болдырмау мақсатында фитосанитариялық шараларды тиімді қолдану болып табылады.

Карантиндік фитосанитариялық шаралар – бұл Одақтың кеден аумағын карантиндік объектілерді импорттауға және таратуға және олардың шығындарын азайтуға қарсы қорғауды қамтамасыз ету үшін қолданылатын міндетті талаптар, ережелер мен рәсімдер.

Санитарлық, ветеринариялық-санитариялық және карантиндік фитосанитариялық шаралар мен радиациялық талаптардың сақталуы Санитарлық-эпидемиологиялық, ветеринарлық, карантиндік фитосанитариялық, радиациялық бақылау (қадағалау) нәтижелері бойынша Еуразиялық Экономикалық Одақ туралы шартпен және Комиссияның оған сәйкес қабылданған актілерімен және мүше мемлекеттердің заңнамасына сәйкес анықталады. Санитарлық-карантиндік, ветеринариялық, карантиндік фитосанитарлық және мемлекеттік бақылаудың (қадағалаудың) өзге де түрлеріне жататын тауарлар кедендік рәсімге сәйкес мемлекеттік бақылаудың (қадағалаудың) тиісті түрін жүзеге асырғаннан кейін ғана орналастырылады.

2014 жылы 29 мамырда Еуразиялық Экономикалық Одақ туралы шарттың XI тарауында «Санитарлық, ветеринарлық-санитарлық және карантиндік фитосанитариялық шаралар» туралы нормалар бекітілді (www.eurasiancommission.org: 3) Сәйкесінше, халықтың санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылығын және ветеринарлық-санитарлық, карантиндік фитосанитариялық қауіпсіздік қамтамасыз ету мақсатында санитарлық, ветеринарлық-санитарлық және карантиндік фитосанитариялық шаралар саласында Одақ бірлескен келісілген саясат жүргізеді.

Сонымен қатар, Еуразиялық Экономикалық одақ туралы шарттың 59-бабында «карантиндік фитосанитариялық шаралар Одақтың кедендік шекарасында және Одақтың кедендік аумағында карантиндік фитосанитариялық бақылауға (қадағалауға) жататын карантинге жатқызылған өнімдердің (карантинге жатқызылған жүктердің, карантинге жатқызылған материалдардың, карантинге жатқызылған тауарлардың) тізбесіне

(бұдан әрі – карантинге жатқызылған өнім тізбесі) енгізілген өнімге, Одақтың карантиндік объектілерінің, сондай-ақ карантинге жатқызылған объектілердің бірыңғай тізбесіне енгізілген карантиндік объектілерге қатысты қолданылады. Одақтың кедендік аумағында және Одақтың кедендік шекарасында карантиндік фитосанитариялық бақылау (қадағалау) карантинге жатқызылған өнімнің тізбесіне енгізілген өнімге, Одақтың карантиндік объектілерінің, сондай-ақ карантинге жатқызылған объектілердің бірыңғай тізбесіне енгізілген карантиндік объектілерге қатысты жүзеге асырылады» (www.adilet.zan.kz) деп көрсетілген.

Еуразиялық Экономикалық Одақтағы өсімдік карантинін қамтамасыз ету саласындағы нормативтік актілерге сәйкес, карантиндік фитосанитариялық бақылау (қадағалау) дегеніміз – өсімдіктер карантині жөніндегі уәкілетті органдардың қызметі: карантиндік объектілерді айқындау, карантиндік өнімдердің карантиндік фитосанитариялық жағдайын белгілеу (карантиндік тауарлар, карантиндік материалдар, карантиндік өнімдер), халықаралық міндеттемелерді сақтау және өсімдіктер карантині саласындағы мүше мемлекеттердің заңнамаларын сақтау қызметі. Санитарлық-карантиндік, ветеринариялық, карантиндік фитосанитарлық және мемлекеттік бақылаудың (қадағалаудың) өзге де түрлеріне жататын тауарлар кедендік рәсімге сәйкес мемлекеттік бақылаудың (қадағалаудың) тиісті түрін жүзеге асырғаннан кейін ғана орналастырылады.

Бастапқы карантиндік фитосанитариялық бақылау (қадағалау) мынадай бақылау шараларын көздейді:

1) *Құжаттық тексеру*. Құжаттамалық тексерулер жүргізу үшін уәкілетті органның лауазымды тұлғасы: карантиндік өнімдердің импорттық партиясы бойынша коммерциялық және көлік (тасымалдау) құжаттары; карантинге жатқызылған өнімнің импорттық партиясына фитосанитариялық сертификат, сондай-ақ бірыңғай карантиндік фитосанитариялық талаптарда көзделген жағдайларда карантиндік объектілерді зерттеу мақсаттары үшін импорттауға рұқсатнама талап етуге құқылы. Уәкілетті органның лауазымды адамы ұсынылған фитосанитариялық сертификатты тексереді және жоғары фитосанитариялық тәуекелдің реттелетін өнімдерінің көп импортына немесе оны кедендік транзит кедендік рәсімімен орналастыруға мынадай жағдайларда тыйым салу туралы шешім қабылдайды:

– фитосанитариялық сертификаттағы ақпарат коммерциялық және көліктік (тасымалдау) құжаттардағы ақпаратқа сәйкес келмесе;

– регламенттелген өнімдердің лотына жататын реттелетін өнімнің нақты мөлшерін он және одан да көп пайызға фитосанитариялық сертификаттағы көрсетілген мөлшерден асатын нақты ақпарат болса;

– фитосанитариялық сертификат жалған немесе жарамсыз болып табылса.

2) *Көлік құралдарын тексеру.* Көлік құралдарын тексеру кезінде уәкілетті органның лауазымды адамы ораманың және ораманың және өнімдердің сынамаларын (үлгілерін) ашпай көлік құралдарын және көлік құралдарын (автокөлік құралдарының, салондардың, багажды және жүк бөлімдерін, контейнерлерді қоса алғанда) визуалды тексеруді жүзеге асырады. Көлік құралдарын инспекциялау:

– көлік құралдарының фитосанитариялық сертификатта көрсетілген мәліметтерге сәйкестігін белгілейді;

– карантиндік объектілердің болуын немесе болмауын немесе көлік құралдары мен көлік құралдарының бетіне ластану белгілерін (қоқыстануды) анықтау;

– астықтың, бұршақ және майлы дақылдардың тұқымдарының, оларды қайта өңдеу өнімдерінің, контейнерлерде, астық вагондарында және автомобиль көлігімен тасымалданатын заттардың болуы немесе болмауын анықтау.

3) *Карантинге жатқызылған өнімді қарау және инспекциялау* – зиянды органдардың тәуекелдерін басқару жүйесін ескере отырып, зиянды организмнің жоғары қауіпті реттелетін өнімдеріне қатысты селективті түрде. Реттелетін өнімдерді инспекциялау кезінде уәкілетті органның лауазымды адамы орамды және орауыштарды ашпай реттелетін өнімді визуалды тексеруді жүзеге асырады.

4) *Карантиндік өнімдерді инспекциялау.* Карантиндік өнімдерді инспекциялау мыналарды көздейді: көлік құралдарынан толығымен түсірілетін немесе көлік құралына орналастырылған реттелетін өнімдердің көп мөлшерін визуалды тексеру, реттелетін өнімнің көптеген бөліктерінің кез-келген бөлігін тексеруге және әртүрлі бөліктерден үлгілерді (үлгілерді) алуға мүмкіндігі бар көптеген реттелетін өнімдер; карантинге жатқызылған өнімнің әртүрлі бөлімдерінен үлгілерді (үлгілерді); іріктелген үлгілерді (үлгілерді) зерттеу; ағаш орамасындағы және бекітетін материалдардағы халықаралық стандарттың арнайы таңбалау

белгілерінің болуын тексеріледі (www.online.zakon.kz)

2016 жылы өсімдік карантині саласында Еуразиялық Экономикалық одақтың құқықтық базасы Еуразиялық экономикалық одақтың карантиндік объектілерінің бірыңғай тізімімен толықтырылды. Еуразиялық экономикалық одақтың карантиндік объектілерінің бірыңғай тізімінде карантиндік объектілердің 108 атауы бекітілді.

Айта кетерлік мәлімет, сонымен бірге, Еуразиялық экономикалық Одақтың кеден аумағына жалпы салмағы 5 килограммнан аспайтын жоғары фитосанитариялық тәуекелге жатқызылған карантиндік өнімді және де су, әуе, теміржол көлігінің поезд вагондарының, автокөлік құралдарының, кеме, ұшақ, поезд бригадаларының мүшелері және авто көлік құралдарының жүргізушілеріне қол жүгімен Еуразиялық экономикалық Одақтың кедендік шекарасы арқылы тасымалданатын үш букеттен аспайтын гүлдерді фитосанитариялық сертификатсыз әкелуге рұқсат етіледі.

Еуразиялық экономикалық комиссия Кеңесінің 2016 жылғы 30 қарашадағы №157 шешімімен «Кеден шекарасында және Еуразиялық экономикалық аймақтың кедендік аумағында карантиндік өнімдер мен карантиндік объектілерге арналған бірыңғай карантиндік фитосанитариялық талаптар» бекітілді. Құжат Еуразиялық экономикалық одақ елдеріндегі түрлі өсімдік зиянкестердің пайда болуын болдырмау үшін Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік аумағына өсімдік өнімдерінің (карантиндік өнімдер) кеден аумағына тасымалдауын реттейді. Еуразиялық экономикалық одақтың карантиндік объектілерінің бірыңғай тізбесіне енгізілген карантиндік объектілермен ластанған карантиндік өнімдерді кеден аумағына әкелуге тыйым салынады.

Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік аумағына әкелінетін және бірыңғай тізімге енгізілген карантиндік объектілер анықталған кеден аумағына әкелінетін карантиндік өнімдердің партиялық карантиндік өнімдері өңдеуге, зарарсыздандыруға, қайтаруға жатады (www.eaeunion.org).

Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік аумағына жоғары фитосанитариялық тәуекелмен реттелетін өнімдерін импорттау экспорттаушы елдің және (немесе) экспорттаушы елдің өсімдіктер карантині жөніндегі уәкілетті органы берген фитосанитариялық сертификат және, фитосанитариялық сертификаттың «қосымша

декларациясы» бағанында карантиндік өнімдер бірыңғай талаптарда көрсетілген карантиндік зиянкестерден босатылған аймақта, орындарда және (немесе) өндіріс орындарында өндірілетінін көрсету керек.

Еуразиялық Экономикалық Одақ кеден шекарасындағы фитосанитарлық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді одан әрі жетілдіру мақсатында Еуразиялық экономикалық одақтың кеден аумағында өсімдіктер карантинін қамтамасыз етудің бірыңғай ережелері мен нормалары бекітілген болатын. Құжатқа сәйкес, «карантиндік объектілер карантиндік фитосанитариялық зерттеулерге жатады. Карантиндік фитосанитариялық тексерулер:

- а) карантиндік объектілерді ерте анықтау;
- б) карантиндік объектілердің шоғырлану шекараларын белгілеу (нақтылау);
- в) кеден одағының карантиндік объектілерінің бірыңғай тізбесін және кедендік шекарадағы және Еуразиялық экономикалық одақтың кеден аумағында карантиндік өнімдер мен карантиндік объектілерге арналған бірыңғай карантиндік фитосанитариялық талаптарды карантиндік фитосанитариялық талаптар) жаңарту мақсатында жүргізіледі (www.eaeunion.org: 9). Жоғарыда аталған фитосанитарлық карантиндік шараларды қамтамасыз ету аясындағы басты құжаттар 2017 жылдың 1 шілдесінен бастап заңды күшіне енгізілген болатын.

Бұдан әрі, 2017 жылғы 11 сәуірде Еуразиялық Экономикалық Одақтың Кеден Кодексі қабылдануына байланысты, «тыйым салулар мен шектеулер тізіміне – Одақтың кедендік шекарасы арқылы өткізілетін тауарларға қатысты қолданылатын, тарифтік емес реттеу, оның ішінде Одақ туралы шартқа сәйкес біржақты тәртіппен енгізілетін тарифтік емес реттеу шаралары, техникалық реттеу шаралары, санитариялық, ветеринариялық-санитариялық және карантиндік фитосанитариялық шаралар, экспорттық бақылау шаралары, оның ішінде әскери мақсаттағы өнімдерге қатысты шаралар және Одақ туралы шартқа және (немесе) мүше мемлекеттердің заңнамасына сәйкес белгіленген радиациялық талаптар жатқызылды» (adilet.zan.kz: 10).

Қазақстан Республикасы Ауылшаруашылық Министрлігінің Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттерден және үшінші елдерден әкелінген карантинге жатқызылатын өнімдерден анықталған құқықбұзушылықтар туралы ресми жарияланған мәліметтеріне сәйкес, 2018 жылдың 3-15 қараша аралығында

карантиндік фитосанитариялық бақылау кезінде 60 тонна картоп, 3 тонна тары, 200 дана қайың көшеттері, 10 м³ кесілген ағаш өнімдері, 3581 дана гүл кескіндері Ресей Федерациясы мен Нидерландыдан фитосанитариялық сертификатсыз тасымалданған (www.mgov.kz). Бұл жерде фитосанитарлық сертификат туралы мәселеге тоқталып өткіміз келіп отыр,

Сауда жаһандануына, экзотикалық өсімдік түрлеріне сұраныстың артуына және климаттың өзгеруіне байланысты фитосанитариялық қауіптердің артуына байланысты, карантиндік фитосанитариялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шараларды үздіксіз жүзеге асыру қажет. Фитосанитариялық тәуекелдерді азайту тек барлық елдердің карантиндік қызметтерінің келісілген бірлескен әрекеттерімен ғана мүмкін болады. Осы мақсатта, 1951 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымының 6-шы Конференциясында өсімдіктер карантині және қорғау туралы халықаралық конвенция қабылданды. Қазіргі уақытта 177 мемлекет Конвенцияға қосылды. Аталған Конвенцияда фитосанитарлық сертификат талаптары көрсетілді.

Фитосанитариялық сертификат – карантиндік өнімдерді (карантиндік тауарларды, реттелетін материалдарды, жүктерді) алып жүруге арналған және экспорттаушы елдің (реэкспортердің) өсімдіктер карантині жөніндегі уәкілетті органымен беріледі және де 1951 жылғы 6 желтоқсанда Өсімдіктер карантині және қорғау жөніндегі халықаралық конвенциямен бекітілген карантиндік өнімдер (карантиндік тауарларды, реттелетін материалдарды, жүктерді) фитосанитариялық импорттаушы елдің талаптарына сәйкес екендігін куәландыратын ілеспе халықаралық үлгідегі құжат (www.fao.org).

Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік аумағына әкелінетін жоғары фитосанитариялық тәуекелдің реттелетін өнімдерінің партиясы үшін фитосанитариялық сертификат, егер мүше мемлекеттердің халықаралық шарттарында өзгеше белгіленбесе, мүше мемлекеттердің ресми тілдерінде және (немесе) ағылшын тілінде толтырылады.

Фитосанитариялық сертификаттау жүктің фитосанитариялық импорт талаптарымен сәйкестігін растау үшін пайдаланылады; ол халықаралық сауда объектісі болып табылатын көптеген өсімдік және карантиндік өнімдерге қатысты қолданылады. Фитосанитариялық сертификаттау мақсаты өсімдіктерді қорғаумен

қатар, карантиндік объектілердің аумақта таралуына ол бермеу болып саналады.

Фитосанитариялық сертификаттау жүктің фитосанитарлық импорт талаптарына сәйкестігін тексеру үшін қолданылады. Фитосанитарлық сертификат тек тиісті техникалық біліктілігі бар өсімдіктерді қорғау жөніндегі тиісті түрде уәкілеттік мемлекеттік ұйыммен берілуі мүмкін.

Өсімдіктерді қорғау туралы халықаралық конвенцияға сәйкес экспорттық және қайта экспорттық мақсаттар үшін фитосанитарлық сертификаттардың екі моделі «фитосанитариялық сертификат» және «кері экспорт үшін фитосанитариялық сертификат» көрсетіледі.

Экспортқа арналған фитосанитарлық сертификатты нақты өсімдік немесе карантиндік өнім өсірілген немесе өндірілген елдің Өсімдіктерді қорғау және өсімдіктер карантині бойынша Ұлттық Ұйымымен беріледі. Ал қайта экспорттау туралы фитосанитарлық сертификат, егер жүк жүктыру тәуекелі мен бүлінбесе нақты өсімдік немесе өнім өсірілмеген және өндірілмеген, тек қайта экспорттаған елдің Өсімдіктерді қорғау және өсімдіктер карантині бойынша Ұлттық Ұйымымен сол сертификаттың өзі немесе куәландырылған көшірмесі мүмкін.

Өсімдіктерді қорғау және өсімдіктер карантині бойынша ұлттық ұйым өсімдіктерді қорғау және карантинге қарсы халықаралық конвенция бекіткен фитосанитариялық сертификаттар моделін қолдануы тиіс. Егер талап етілетін фитосанитариялық ақпарат фитосанитариялық сертификат бланкісіне сыймаса, онда ақпарат қосымшаға орналастырылады.

Фитосанитарлық сертификаттар нысаны қағаз түрінде немесе электронды нысанда берілуі мүмкін. Қағаз түрінде берілетін фитосанитарлық сертификаттарға арнайы бланкіде толтырылуы, қорғаныс белгілерінің және арнайы баспа әдісін қолданылуы талап етіледі. Ағымдағы қағаз сертификаттары импорттаушыларға тамақ өнімдерін қоса алғанда, өсімдік өнімдері жергілікті шаруашылыққа, ауыл шаруашылығына және қоршаған ортаға зиян келтіретін зиянкестердің барлық түрлерінен тексерілгендігіне кепілдік береді. Бұл қажетті шараларды іске асыру уақыт пен ресурстар тұрғысынан қымбатқа түседі (www.ippc.int).

Фитосанитариялық сертификаттар қолдану мерзімі белгілі бір мерзіммен шектелуі мүмкін, себебі жүктердің фитосанитариялық дәрежесі фитосанитарлық сертификат берілгеннен соң өзгеруі мүмкін. Тиісті шарттарды экспорттаушы

немесе импорттаушы елдің ұлттық өсімдіктер карантині және өсімдіктерді қорғау ұйымы белгілей алады.

Өсімдіктерді қорғау ұлттық ұйымы фитосанитариялық сертификаттарды экспорттаудың бірыңғай фитосанитарлық сертификат нысанын және фитосанитариялық сертификаттарды қайта экспорттаудың бірыңғай фитосанитарлық сертификат үлгісін ұсынады, сондай-ақ жалған сертификаттар саны көбеюін болдырмау үшін Халықаралық фитосанитарлық порталда (ХФП) (<https://www.ippc.int>) орналастырады.

Фитосанитарлық сертификатта фитосанитарлық сертификат нөмері, мерзімі (айы, күні, жылы), қолы мен мөр барлық парақта көрсетілуі тиіс.

Фитосанитариялық сертификаттар жарамсыз деп табылады:

- толық емес немесе дұрыс емес ақпарат;
- күрделі немесе шатастыратын ақпарат;
- жалған немесе сәйкес емес ақпарат;
- фитосанитарлық сертификаттардың талапқа сәйкес емес модельдері;
- жарамдылық мерзімі өтіп кетсе;
- куәландырылмаған көшірмелері және т.б.

Қазақстан Республикасында фитосанитариялық сертификат беру тәртібі мемлекеттік қызмет мәртебесіне ие, сондықтан бекітілген стандарттарға сәйкес жүзеге асырылады. Қызмет Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің агроөнеркәсіптік кешеніндегі Мемлекеттік инспекция комитетінің аумақтық инспекцияларымен, қалалық, аудандық және аудандық деңгейде көрсетіледі (мемлекеттік қызмет көрсету орындарының мекен-жайлары Интернеттің Ауыл шаруашылығы министрлігінде – www.minagri.gov.kz («Қолдау және қызметтер» бөлімінде, «Өсімдік шаруашылығы саласындағы қызметтер») өтінім провайдердің мекен-жайына (аумақтық инспекция офисіне) немесе «электрондық үкімет» www.egov.kz веб-порталына жіберіледі.

Соңғы кезде әлем елдерінде фитосанитарлық сертификаттау саласын толығымен ғаламдық орталықталындырылған хаб – электрондық e-Phyto жүйесіне көшу туралы сөз қозғалынып жатыр. Электрондық e-Phyto жүйесі қағаз сертификаттарын толығымен алмастыра алады. Ол орталықтандырылған хабқа негізделеді, олар ерікті түрде Ұлттық Өсімдіктерді Қорғау Ұйымынан экспорттаушы елдерде сертификаттар алады және оларды импорттаушы елдердің Ұлттық Өсімдіктерді Қорғау

Ұйымдарына қол жетімді әрекет етеді. Орталық хаб өзара алмасудың жеңіл және қауіпсіз әдісін қамтамасыз етеді, бұл елдердің әрқайсысы сауда әріптестерімен хаттамалармен алмасу үшін екі жақты келіссөздер жүргізу қажеттілігін жоққа шығарады.

2015 жылдың 19 наурызында Римде Халықаралық сауда процесіндегі зиянкестер мен өсімдіктер ауруларының таралуын қауіпсіз және тиімдірек жолмен таратуды бақылауға мүмкіндік беретін жаһандық электронды сертификаттау жүйесін құру 181 елдің өкілдерімен мақұлданды.

Қазіргі таңда, бірнеше елдерде, атап айттар болсақ, Австралия, Канада, Кения, Корея Республикасы, Нидерланды, Жаңа Зеландия және Америка Құрама Штаттарында электронды сертификаттаудың осы жүйесі пайдаланады (www.fao.org).

Көптеген елдерде Халықаралық Өсімдіктерді қорғау туралы конвенцияға (IPPC; FAO, 1997: 15) және Дүниежүзілік сауда ұйымының Санитарлық және фитосанитарлық шаралар туралы келісіміне (SPS Agreement; WTO, 1995) негізделген фитосанитариялық ережелер фитосанитарлық сертификаттар әрекет етуде (Eschen, 2015).

Фитосанитарлық сертификаттау бал арасын қоректендіретін шөптерге, балға байланысты да қолданылу керек, араның барлық аурулары көрсетілуі керек деген де пікірлер бар (Shimanuki H, 1997: 18).

Н. Джаманкулов өз еңбектерінде Еуразиялық Экономикалық Одақ елдерінде өсімдіктер карантині фитосанитарлық жүйесі туралы мынадай пікір білдіреді: «Еуразиялық Экономикалық Одаққа үшінші елдерден жоғары фитосанитариялық қатерге ие тауарларды импорттау кезінде және Еуразиялық Экономикалық Одақ шеңберінде тасымалданған кезде фитосанитариялық сертификаттар болуы міндетті болып табылады, сондықтан Еуразиялық Экономикалық Одақ фитосанитарлық сертификаттарының бірыңғай нысандары болмаған жағдайда, өзара танудың мәні түсініксіз болып қала береді» (Djamankulov, 2015).

Еуразиялық Экономикалық Одаққа мүше елдердің ұлттық заңдарына сәйкес фитоса-

нитариялық талаптарды бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік белгіленген:

– Қазақстан Республикасында оны залалсыздандыру және өңдеу мүмкін болмаған жағдайда карантиндік өнімдерді тәркілей отырып, жиырмадан жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл;

– Ресей Федерациясында азаматтарға әкімшілік айыппұл салу үш жүзден бес жүзге дейінгі мөлшерінде, лауазымды адамдарға – бес жүзден бір мыңға дейін, заңды тұлғаларға бес мыңнан он мың рубльге дейінгі мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады;

– Беларусь Республикасында – жеке кәсіпкерге қатысты отыздан отызға дейінгі негізгі құндылықтан отыздан алпыс негізгі құнға дейін айыппұл салынады (www.zakon.kz)

Қорытынды

Біз Еуразиялық Экономикалық Одақ аясында электронды фитосанитарлық сертификаттарды (e-Phyto) енгізуді заңнамалық тұрғыдан бекітілуін және Еуразиялық Экономикалық Одақ елдерінің фитосанитарлық сертификаттарының бірыңғай дерекқорын құруды ұсынамыз.

Фитосанитарлық сертификаттау карантиндік өнімдердің, жүктердің, материалдардың фитосанитарлық талаптарға сәйкестігін растау; өсімдік өнімдеріне және халықаралық сауда объектісі болып табылатын басқа реттелетін материалдарға қатысты пайдаланылады. Орталық жүйе өзара сауда-саттық серіктестерімен хаттамалармен алмасудың жеңіл және қауіпсіз әдісін ұсынады.

Сонымен қатар, фитосанитарлық бақылаудың нәтижелігін арттыру мақсатында кеден ісі мамандығы бойынша білім алып жатқан мамандардың біліктілігін арттыру мәселесі де бүгінгі таңда өз өзектілігін жоғалтқан емес. Білім беру бағдарламаларында Кеден ісі мамандығы студенттері элективті түрде «Кеден бақылауы» курстарынан өту таңдау мүмкіндігі көзделген, біз болашақта фитосанитарлық бақылауды тереңдетіп оқытылатын арнайы курстардың оқу бағдарламаларында көптеп көрсетілуін және кеден қызметкерлері арасында кедендік бақылаудың әрбір түрінен жекелеген біліктілігін арттыру курстарының жүргізілуін ұсынамыз.

Әдебиеттер

- Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру. 2018 жылғы 5 қазан. <http://www.akorda.kz/kz>
- Евразийский Экономический Союз (ЕАЭС) <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/eaau.htm>
- Договор о Евразийском Экономическом Союзе (Астана, 29 мая 2014 года). <http://www.eurasiancommission.org>
- Правовое обеспечение таможенной логистики и околотаможенной инфраструктуры в условиях Таможенного союза ЕАЭС: Монография / К.Н. Айдарханова, С.Т. Алибеков, Г.Т. Айгаринова, Д.Л. Байдельдинов, [и др.] – Алматы: Казак университеті, 2017. – 312 с.
- Алибеков С.Т. Этапы интеграции на постсоветском пространстве. – Алматы, 2015. – 263 с.
- On Ratification of Agreement on the Eurasian Economic Union. The Law of the Republic of Kazakhstan dated 14 October, 2014 // <http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1400000240>
- Об обеспечении карантина растений в Евразийском Экономическом Союзе. Решение Комиссии Таможенного союза от 18 июня 2010 года № 318. // <http://online.zakon.kz>
- Об утверждении Единых карантинных фитосанитарных требований, предъявляемых к подкарантинной продукции и подкарантинным объектам на таможенной границе и на таможенной территории Евразийского Экономического Союза // https://docs.eaunion.org/docs/ru-ru/01413198/cncd_06032017_157
- Об утверждении Единых правил и норм обеспечения карантина растений на таможенной территории Евразийского Экономического Союза Решение Евразийской экономической Комиссии от 30 ноября 2016 года №159 // https://docs.eaunion.org/docs/ru-ru/01414613/cncd_06032017_159
- Еуразиялық экономикалық одақтың Кеден кодексі туралы шартты ратификациялау туралы 2017 жылғы 13 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы // <http://adilet.zan.kz>
- Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы Министрлігінің ресми интернет-ресурсы // <http://mgov.kz>.
- ISPM 12. 2011. Phytosanitary certificates. IPPC, Rome, FAO // <http://www.fao.org>
- Фитосанитарные сертификаты // www.ippc.int
- Digital certificates to boost controls over spread of plant pests and diseases <http://www.fao.org/news/story/ru/item/281098/icode/>
- FAO, 1997. International Plant Protection Convention. FAO, Rome <http://www.fao.org>
- WTO, 1995. Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures. World Trade Organization, Rome // <http://www.fao.org>
- Eschen R., Britton K., Burgess T. International variation in phytosanitary legislation and regulations governing importation of plants for planting <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.04.021>
- Shimanuki H, Knox D.A. Bee health and international trade. (PMID:9329115) Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics) [01 Apr 1997, 16(1):172-176] https://www.researchgate.net/publication/13897891_Bee_health_and_international_trade
- Djamankulov N. The harmonization of Eurasian Economic Union sanitary and phytosanitary measures and technical regulation for agricultural goods with the provisions of the WTO for the international trade development. FAO Regional Office for Europe and Central Asia Policy Studies on Rural Transition No. 2015-5.
- Вниманию экспортеров подкарантинной продукции в страны ЕАЭС <https://www.zakon.kz/4810679-vnimaniyu-jeksporterov-podkarantinnoj.html>

References

- Memleket bassısı N.Ä. Nazarbaevtiñ Qazaqstan xalqına joldawı. Qazaqstandıqtardıñ äl-awqatınıñ öswi: tabıs pen turmıs sapasın artırw. 2018 jilǵı 5 qazan. <http://www.akorda.kz/kz>
- Evraziyskiy ékonomičeskıy soyz (EAÉS) <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/eaau.htm>
- Dogovor o evraziyskom ékonomičeskom soyuze (Astana, 29 maya 2014 goda). <http://www.eurasiancommission.org>
- Pravo-voe obespeçenie tamojennoj logistikı i okolotamojennoj infrastruktury v wsloviyax Tamojennogo soyuza EAÉS: Monografiya /K.N.Aydarxanova, S.T.Alibekov, G.T.Aygariñova, D.L.Baydeldinov, [i dr.] – Almatı: Qazaq wniwersiteti, 2017. – 312 s.
- Alibekov S.T. Étapı integracii na postsovetском prostranstve. – Almatı, 2015. – 263 s.
- On Ratification of Agreement on the Eurasian Economic Union. The Law of the Republic of Kazakhstan dated 14 October, 2014 // <http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1400000240>
- Ob obespeçenii karantina rasteniy v Evraziyskom ékonomičeskom soyuze. Reşenie Komissii tamojennogo soyuza ot 18 iyunya 2010 goda № 318. // <http://online.zakon.kz>
- Ob wtverjdenii Edinix karantinnix fitosanitarnix trebovaniy, predyavlyaemix k podkarantinnoy prodwkcii i podkarantinnim obektam na tamojennoj granice i na tamojennoj territorii Evraziyskogo ékonomičeskogo soyuza // https://docs.eaunion.org/docs/ru-ru/01413198/cncd_06032017_157
- Ob wtverjdenii Edinix pravil i norm obespeçeniya karantina rasteniy na tamojennoj territorii Evraziyskogo ékonomičeskogo soyuza Reşenie Evraziyskoy ékonomičeskoj Komissii ot 30 noyabrya 2016 goda №159 // https://docs.eaunion.org/docs/ru-ru/01414613/cncd_06032017_159
- Ewraziyalıq ékonomikalıq odaqtiñ Keden kodeksi twralı şarttı ratifikaciyalaw twralı 2017 jilǵı 13 jeltoqsandaǵı Qazaqstan Respwblıkasınıñ Zañı // <http://adilet.zan.kz>

- Qazaqstan Respwblıkası Awıl şarwaşılıǵı Mınıstrliginiñ resmı internet-reswrsı //http://mgov.kz.
- ISPM 12. 2011. Phytosanitary certificates. IPPC, Rome, FAO //http://www.fao.org
- Fitosanitarije sertifikatı //www.ippc.int Digital certificates to boost controls over spread of plant pests and diseases http://www.fao.org/news/story/ru/item/281098/icode/ FAO, 1997.
- International Plant Protection Convention. FAO, Rome http://www.fao.org
- WTO, 1995. Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures. World Trade Organization, Rome http://www.fao.org
- Eschen R., Britton K., Burgess T. International variation in phytosanitary legislation and regulations governing importation of plants for planting https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.04.021
- Shimanuki N , Knox DA .. Bee health and international trade. (PMID:9329115) Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics) [01 Apr 1997, 16(1):172-176] https://www.researchgate.net/publication/13897891_Bee_health_and_international_trade
- Djamankulov N. The harmonization of Eurasian Economic Union sanitary and phytosanitary measures and technical regulation for agricultural goods with the provisions of the WTO for the international trade development. FAO Regional Office for Europe and Central Asia Policy Studies on Rural Transition No. 2015-5.